

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEVREK'TE BASTONCULUK GELENEĞİ FROM THE PAST TO THE PRESENT BATON HANDCRIFT TRADITION IN DEVREK DISTRICT

Tuğba TEKE*

Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN**

Öz

Baston sözcüğü dilimize İtalyancadan geçmiştir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Yürürken dayanmaya yarayan, ağaç veya metalden yapılan araç” olarak tanımlanmıştır. Geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan baston, İstanbul ve Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde yapılmış ve halen yapılmaktadır. Balıkesir- Kozak Yaylası, Bartın, Bitlis-Ahlât, Bolu, İstanbul-Beykoz, İzmir ve Zonguldak ilinin Devrek ilçesi bunlardan bazılarıdır. Bugün “Devrek Bastonu” olarak haklı bir üne kavuşmuş olan yörede baston geleneği babadan oğula, ustadan çırağa geçerek sanata dönüşmüştür. Geleneksel Türk el sanatlarının önemli bir kısmını oluşturan, hammaddesi ağaç olan sanatlar içerisinde bastonculuk, tarihimizin derinliklerine uzanan zengin türler ihtiva eder. Değişerek gelişen veya gelişerek değişen Devrek bastonculuğu babadan oğla, ustadan çırağa aktararak günümüze ulaşmıştır. Devrek bastonunun yapımında en eski geleneksel unsurlarla en yenileri canlı ve çok renkli biçimlerde bir arada bulunmaktadır. Devrek bastonunun özgünlüğü ve zenginliği de bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda geleneksel el sanatları ve ürünlerinin henüz yok olmadan belgeleme çalışmaları ile gelecek nesillere aktarılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada Devrek ilçesinde sürdürülen baston üretimini incelemek ve belgelemek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devrek, Baston, El Sanatları, Gelenek.

Abstract

The term “Baston” has entered into Turkish language from the Italian term Baton. It is defined in the dictionary of Turkish Language Institution as “A tool that is made from wood or metal which is used to lean on during walking”. Its dates back as early as the history of mankind and it has been produced and already produced in various regions of Istanbul and Anatolia. The places where its production is currently widespread are Balıkesir - Kozak Highlands, Bartın, Bitlis-Ahlat, Bolu, Istanbul-Beykoz, Izmir and Zonguldak-Devrek. The Devrek Baton tradition which has a justifiable reputation is inherited from father to son, from master to apprentice throughout the history and has already been evolved into an artistic craftsmanship. Baton craftsmanship which comprise to a significant branch of the tradition Turkish handicrafts and which is made from wood contain rich types which dates back to old ages in our history. Devrek Baton handicraft has reached to the present through having inherited from father to son, and from master to apprentice by changing and developing by time. The oldest traditional techniques and the latest fresh and multi-colored methods are combined in production of Devrek baton. Hence the authenticity, uniqueness and richness of Devrek batonis originated from this point. Within this framework, we emphasize to inherit the traditional handicrafts and its products to the future generations through certification works before it shall become extinct. In this paper it is sought to investigated and certify the Baton production in Devrek District.

Keywords: Devrek, Baton, Handicrafts, Tradition.

GİRİŞ

Baston sözcüğü dilimize İtalyancadan geçmiştir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Yürürken dayanmaya yarayan, ağaç veya metalden yapılan araç” (Türkçe Sözlük, 2005, 208) olarak tanımlanmıştır. Kamus-ı Türkî adlı sözlüğünde ise Şemseddin Sami, bastonu “Uzun el değneği, dayanacak uzun sopa; ekseriya başı topuzlu olur; altın ve gümüşle müzeyyen olarak bazı millet ve taifelerde risayet-i cismaniye ve ruhaniye alameti addolunur” biçiminde tanımlamıştır. Ayrıca “Yürür iken dayanarak kuvvet almak için erkekler, nadiren de kadınlar tarafından kullanılan alafranga zarif değnek” (Sami, 1901, 168) açıklaması yer alır.

Kaşgarlı Mahmud DivânüLügati't Türk adlı ansiklopedik sözlüğünde baston kelimesinin karşılığını “*tayak*: dayanaç, *tayaklanmak*: baston sahibi olmak; *tayamak*: dayamak, *tayanmak*: dayanmak” (Atalay, 1986, 274) biçiminde kaydetmiştir.

Diğer Türk lehçelerindeki kullanımına bakıldığında, Kazaklar arasında “*tayaşka*, *baldak*, *şıbık*”, Türkmen Türkçesinde “*hassa*”, Kırgız Türkçesinde “*çıbık*, *talçıbığı*”, Başkurt Türkçesinde “*sıbık*, *talsıbığı*” (Ercilasun, 1991, 52) biçiminde adlar verildiği görülür.

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğünde baston için “*tayak*, *tayaklıg*” (Caferoğlu, 1968, 229) karşılıkları verilmiştir.

* Okt., Bülent Ecevit Üniversitesi, tugbateke@beun.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, serol@bartin.edu.tr

Tarama sözlüğüne bakıldığında ise beş ciltte de baston ve asa kelimelerinin yakın anlamlı oldukları dikkati çeker. Âsâ: Değenek, deyinek, el ağacı, el değneği, kötek, soymantı. (Tarama Sözlüğü, 1977, 20) Baston: el ağacı, el değneği, kötek (Tarama Sözlüğü, 1977, 37) karşılıkları verilmiştir.

Âsâ ise dilimize Arapçadan girmiştir. Hz. Muhammed'in bir sünneti olan asa taşımak, Türkler arasında İslamiyet'in kabulünden sonra yaygınlaşmıştır. Osmanlı Devleti döneminde ise hükümdarların, mareşallerin, din adamlarının bir güç sembolü ve mevki alameti olmuştur. Muhtelif medeniyetlerin mitolojilerinde geçen asa, Bahaeddin Ögel'e göre Şamanlık dönemlerinden itibaren Türkler arasında kullanılmaktadır.

Günümüzde eş anlamlı olarak kullanılan baston ile asanın farkını Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme sözlüğü adlı eserinde Reşat Ekrem Koçu şu cümlelerle ifade etmiştir: "Abanozdan, gül ağacından, ayrıca tezyin edilmiş çok kıymetli asalar yapılmıştır; asanın bastondan farkı, baş tarafının bir topuzla bitmiş olması ve uzun olmasıdır; uzunluğu kullananın omuz boyu hizasında olup asa topuzundan tutulduğunda el de o hizada kalkmış olur, asa ile yürünür iken asa ekseriya baston gibi bitiminden değil, üst kısmında münasip bir yerinden tutulur." (Koçu, 1969, 17).

Görülüyor ki asa kullanımını peygamberin sünneti olarak görülen, İslamiyet'le özdeşleşen dini bir mana taşıırken; baston kullanımı, değişen sosyo- kültürel yapıyla birlikte özellikle Tanzimat döneminde zirveye çıkarak Batılılaşmanın bir simgesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü yıllarda bastonu ilk kullanan, Batılılaşma yolunda önemli adımlar atan Sultan II. Mahmut olmuştur. Öte yandan Padişah II. Abdülhamit'in de marangozlukta hüner sahibi olduğu için bizzat bastonlar yaptığı bilinmektedir.

Geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan baston, İstanbul ve Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde yapılmış ve halen yapılmaktadır. Balıkesir- Kozak Yaylası, Bartın, Bitlis-Ahlât, Bolu, İstanbul-Beykoz, İzmir ve Zonguldak ilinin Devrek ilçesi baston yapımının beşiğidir. Bugün "Devrek Bastonu" olarak haklı bir üne kavuşmuş yörede baston geleneği babadan oğula, ustadan çırağa geçerek sanata dönüşmüştür.

1. Devrek Hakkında Genel Bilgiler

Karadeniz bölgesinin batısında yer alan Devrek, idari olarak bağlı olduğu Zonguldak'a 60 km mesafededir. "İlçe kuzeydoğuda Yenice ve Devrek çaylarının birleştiği akarsu kavşağı (Üçburgu mevki), doğuda Yenice dağlarının batı kesimleri olan Karagöl Dağı, Ispahlar Dağı, Göl Dağı, güneyde Bolu dağlarına ait birimler Karşıdağ, Büyükkışlak Dağı, Kızılkiriş Dağı, batıda ise Ereğli dağlarından Köyler Dağı, Demirci Dağı, Baba Dağı, Sirtadağı ve Kuzdağı gibi birimler tarafından doğal olarak sınırlandırılmıştır. İlçe idari olarak kuzeyde Zonguldak merkez ve Gökçebey ilçeleri, doğuda Karabük merkez ve Yenice ilçeleri, güneyde Mengen ve Yığılca ilçeleri ve batıda Ereğli ilçe sınırları ile çevrelenmiştir"(Karagel, 2001, 1).

Devrek tarihi hakkında en sağlıklı bilgiler, 1892 tarihli Kastamonu salnamesinde yer almaktadır. Devrek'in 1892 yılında "Hamidiye" adıyla ilçe yapıldığı ve üç mahalleden oluştuğu bilgisi salnamenin 470-474 sayfalarında kaydedilmiştir. Bu kayıtlarda "Nam Kamii Hazreti Padişahîye mensup olan bu kaza, görülen lüzum üzerine Ereğli ve Bartın kazalarına merbut olan Devrek ve Çarşamba nahiyelerinden mürekkep ve üçüncü sınıftan madut olmak üzere, 1303 sene-i maliyesinden itibaren teşkil ve meskür Devrek kasabası merkez kaza ittihaz olunmuştur." denilmektedir (Kastamonu Salnamesi, 1892, 470-474).

"Hamidiye" adı padişah Abdülhamit'in tahta çıkışına kadar kullanılmıştır. Abdülhamit'ten sonra, etrafındaki dağların ortasında kalmış, çukur bir yeri nitelemesinden hareketle halk arasında kullanılan "Devrek" adını almıştır.

"Devrek'in kuruluş ve gelişmesi yönünden önemli bir noktada, mühim karayollarının üzerinde bulunmasıdır. Bu yollardan birisi Zonguldak – Devrek – Bolu – Ankara şosesidir. Öteden beri bu muntikanın kıyı ile olan erişimini sağlamış ve İç Anadolu'ya bağlanmasını temin etmiş bir yoldur. Devrek aynı zamanda, 67 kilometrelik bir şose ile Ereğli'ye bağlıdır. Bu yol, bugünkü Zonguldak-Devrek şosesinden daha eski olduğu için tarihî bir kıymeti de vardır. Zonguldak kurulmadan ve limanı yapılmadan önce Devrek ve daha içerde bulunan memleketler Ereğli'ye bu yolla bağlanmış bulunmakta idiler"(Çakıroğlu, 1945, 405).

Devrek ilçesinde ekonomik faaliyetler başta ormancılık olmak üzere ticaret ve sanayi, madencilik, tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Yörede kayın, çınar, kestane, kavak, meşe, gürgen, karaağaç gibi yapraklı; karaçam, sarıçam ve köknar gibi iğne yapraklı ağaç türleri mevcuttur. Bunların yanı sıra baston yapımına uygun, yalnızca Yenice ilçesi ile Mengen ilçesi arasında Devrek'in içinde bulunduğu bir alanda kızılçık ağacı yetişmektedir.

"Orman ürünlerine dayalı el sanatlarının da gelişmiş olduğu Devrek'te, önceleri pek yaygın olarak bilinen sandıkçılık ve semercilik gibi sanatlara günümüzde rastlanmazken, geçmişten günümüze varlığını devam ettiren bastonculuğun ünü ise ülke sınırlarını aşmıştır. Yakın zamana kadar sadece köylerde imal edilen Devrek bastonları son yıllarda ticari değerinin artması, alıcıya daha kolay ulaşılması ve gelişmelerin yakından takip edilebilmesi gibi sebeplerle köylerden Devrek şehrine taşınmıştır. Yazıcık'ta 1, Sabunlar'da 3, Başlarkadı'da 2 ve Ataköy'de 2 adet olarak tespit ettiğimiz imalathane sayısı diğer orman köylerinde yok denecek kadar azdır ve daha çok yaşlı ustalar tarafından işletilmektedirler" (Karagel, 2001, 134).

2. Gelenek İçerisinde Devrek Bastonunun Tarihi, Fiziksel ve Estetik Boyutları

Gelenek kuşaktan kuşağa aktarılabilen ve bu aktarma sonucunda da kalıp davranışlar haline gelen, süreklilik özelliği gösteren düzen ve kabullerdir. Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğündeki tanımı ise (2005:741) “Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyon” şeklindedir.

“Gelenek” terimini halk bilimi anlamında; “Eskiden beri devam edip gelen, gayri resmi yol ve yöntemlerle kazanılan ve kuşaktan kuşağa aktarılan ve zamanın ihtiyaçlarına göre her kuşakta belli ölçüde bireysel yaratıcılığa ve değişmeye ve de gelişmeye izin veren bilgi, hareket ve materyal ürünleri üretme ve kullanma tarzı” şeklinde tanımlamak mümkündür (Ekici, 2011, 20).

Toplum hayatına yön veren geleneklerin, geçmişten günümüze birçok alanda yaşadığını görmek mümkündür. Tarih, geleneksel kültürlerini koruyamadıkları için unutulup giden pek çok milletle doludur. Türk milleti ise Orta Asya’dan cumhuriyete ve günümüze değin gelenek ve göreneklerini koruyabilme gücünü göstermiştir. Gelenekler zincirinin önemli halklarından biri de el sanatlarıdır. Geleneksel el sanatları kişilerin el becerisine dayanan ve basit araçlarla yapılan, toplumun kültürünü, yaşama biçimini yansıtan, üretimini yapan kişilerin duygu ve düşüncelerinden izler taşıyan üretime yönelik ürünlerdir.

Türk el sanatları terimini “ulusal kanıt” kavramı adlandırmasıyla yeniden ele alan Öcal Oğuz, “Bir ulusun veya ülkenin kültürel kimliğini oluşturan, tanımlayan, destekleyen veya gösteren, bir ulus veya ülkenin "diğer" veya "öteki" olarak gördüğü uluslar veya ülkeler karşısındaki farklılığını ve varlığını belgeleyen, kültür tanımlamasının içine giren ve bütün ulusal yaratıları, kazanımları ve maddesel varlıkları "ulusal kalıt" kavramının kapsamı içinde görebiliriz” (Oğuz, 2002, 6) ifadelerini kullanmıştır.

Geleneksel mesleklerin tarihini incelemek demek, aslında insanlık tarihini incelemektir. Çünkü gelenek, insanın kendisiyle birlikte var ettiği bir olgudur. İnsan yoksa gelenek de yoktur. İnsan varsa gelenek de var olur. Gelenekler organik niteliğe sahiptirler: Gelişirler ve olgunlaşırlar veya zayıflar (güçsüzleşir) ve ölürlür” (Giddens, 1994, 63). Bu bağlamda incelediğimiz Devrek ilçesinde baston yapımının tarihi on dokuzyüzyıla kadar götürülebilir. Bastonla ilgili en eski yazılı tarihi bilgiler, 1892 tarihli Kastamonu salnamesinde yer almaktadır. Bu kaynakta Devrek’te bastonculuğun bir zanaat dalı olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

“Cumhuriyetin ilk yıllarına ait bir başka salnamede de “Devrek’te hemen bütün şe’bat-ı sanat (Sanat şekilleri) yerli Türkler tarafından idare edilir. Terzi, kunduracı, demirci, tenekeci ve bilhassa kızılçık, şimşir, ceviz gibi ağaçlardan ve kemikten sanatkârane baston, ağızlık gibi avari imal eden sanatkârlar vardır” şeklinde geçmektedir” (Çelikdönmez; Yılmaz; Korum,2009, 56).

1892 tarihini taşıyan Kastamonu Salnamesi, Devrek’te Osmanlı döneminde bastonculuğun bir zanaat kolu olarak yaşamış olduğunu kanıtlıyor bize. Bilinen ilk baston ustası olarak da Ali Ziya Efendi’yi görüyoruz. Ali Ziya Efendi, askerliğini yaptığı sırada, Mısır’da İngilizlere esir düşmüştür. Esareti sırasında İngilizlerin şemsiyelerini onaran Ali Ziya Efendi giderek baston, asa ve pipo yapımına yönelir. Marangoz olduğu için eli bu işe yatkındır. Devrek’e döndüğünde kolları sıvar; tüm bilgisini, ruh ve düşünce dünyasıyla birleştirerek döker ortaya. Yeni kuşaklar bu zanaatı öğrenmekte gecikmez. “Devrek Bastonu” böylece oluşmaya başlar (Ertem, 1994, 184).

Baston yapımının Devrek ile özdeşleşmesinde farklı kabul ve görüşler vardır. Bunlardan ilki Devrek’te marangoz olan Ali Ziya adlı bir Osmanlı askerinin İngilizlere esir düşmesi neticesinde baston yapımını öğrendiği ve dönüşünde bu sanatı Devrek’te icra etmesiyle başladığı görüşüdür. Bir diğer görüş ise orman yönünden zengin bir coğrafya olan Devrek’te baston yapımının Ali Ziya Efendi’den önce de mevcut olduğudur ki Kastamonu salnamesinde Devrek’ten söz edilirken baston yapıldığı belirtilir. Devrek’te geçmişten bugüne ağaç işçiliği, oymacılık, sandıkçılık, semercilik, mobilyacılık gibi el sanatlarına dayalı kolların var olduğu göz önüne alınırsa, temelinde marangozluk sanatı yatan baston yapımının burada temellenip gelişmesi bir rastlantı değildir. Ayrıca yörenin baston yapımına uygun kızılçık ağacı bakımından zengin olması baston üretimini sağlayan önemli faktörlerden biridir.

Reşat Ekrem Koçu’nun verdiği bilgilere göre Anadolu’da zarif bastonlar yapılmamış, bunlar Viyana, Paris, Londra gibi Avrupa şehirlerinden ithal edilmiştir. Aynı şekilde İstanbul Sultan Hamamı’nda bu ithal bastonları satan yine Robenson isimli bir Rum’dur (Koçu, 1969, 27). Ancak günümüze gelindiğinde Devrekli usta sanatkârlar tarafından çeşitli teknik ve malzemelerle Türk kültürünü ve üslubunu yansıtan bastonlar yapılmaktadır.

Devrek’te baston yapımı bir meslek olarak hüner sahibi kişilerce sürdürülmektedir. Bastonun ortaya çıkış serüveni oldukça zor ve emek isteyen bir süreçtir. Bastonun hammaddesi olan kızılçık ağacının genç olması, kaliteli bir bastonun ortaya çıkmasındaki ilk ölçüttür. Kasım- Şubat aylarının arasında kesilen bu

ağaç dalları en az bir yıl bekletilir. Bekletilen bu ağaç dalı düzeltilip tornada çekilmesinin ardından en az üç ay daha bekletilir. Üçüncü ayın sonunda sap kısmı takılır (K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-5).

Baston yapımında mengene, ege, törpü, sistire, oyma bıçaklar, freze, zımpara gibi aletler kullanılarak baston, üzerine desen ve motif işlenecek hale getirilir. Son aşamada ise baston cilalanır. (K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-5) Çok fazla emek isteyen bir zanaat kolu olan bastonculukta ağaç dalına mengene, ege, törpü, zımpara vb. çeşitli âletler yardımıyla şekil verilir ve istenilen ürün elde edilir (K.Ş.-5).

Desen ve motif işleme ise ustaların kültürel birikimi, yaratıcılığı ve hayal gücü ile bağlantılıdır. Ülkemizin muhtelif yerlerinde yapılan bastonların işlendiği kısım yalnızca sapıdır. Devrek bastonlarının ise hem sap hem de gövde kısmı el ile işlenmektedir (K.Ş.-2). İşlemede künde-kari, kakma, boyama, kabartma-oyma, kafes, savat, kalemişi, yakma/dağlama gibi zengin bir teknik yelpaze dikkati çekmektedir. Sap kısımlarında manda boynuzu, dağ keçisi ayağı, fildişi, altın, gümüş, pirinç, kemik, sedef, lüle taşı, kehribar taşı gibi malzemeler kullanılmaktadır (K.Ş.-2, K.Ş.-3).

Baston yapım sanatında kullanılan figürler arasında hayvan figürleri çoğunluktadır. Bunlar arasında yılan, kurt, at, aslan, kartal, kuş, balık, ördek, kaz sayılabilir. Kimi zaman da insan figürüne yer verilir. Ustaların en çok kullanmayı tercih ettikleri figür ise yılanıdır (K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-5). Devrekli baston ustaları bu durumu, hem yılanın sağlık ve uzun ömrün sembolü olmasına hem de yılanın kıvrımlı olma özelliği sayesinde baston gövdesine uygun olarak işlenebilmesi şeklinde açıklamaktadır. Bunların yanı sıra baston ustaları doğadan ilham alarak gül, lale, papatya, karanfil vb çiçekleri, yaprakları ve üzüm, nar gibi meyveleri motif olarak işlemektedirler. Kâinatın ebediliğini sembolize eden kare, dikdörtgen, üçgen, baklava, daire, çoban çentiği ve yıldız motifleri de en sık rastlanan motifler arasındadır. Kimi zaman da baston ustalarının kendilerine özgü motifler işlediği görülmektedir. Devrekli baston ustası Murat Kudatmış baston üzerine tel kakma yaparak özgün bir model ortaya çıkardığını belirtmiştir. Baston gövdesine birbirinden farklı desen ve motif işlemenin maliyeti artırması ve fazla zaman gerektirmesi ise dezavantajlı durumlar arasındadır (K.Ş.-3).

Şekillerindeki çeşitlilik, tarihinin her döneminde ve toplumun her kesiminde bastonun kendine uygun bir yer bulabildiğinin göstergesidir. Baston salt estetik bir unsur olmasının yanı sıra konuşan kişi açısından ilave bir jest aracı olarak da işlev görür. Hatip, hitabeti esnasında elini, kolunu, başını, kaşını kullandığı gibi, bunların yetersiz kaldığını düşündüğü noktada bastonunu devreye sokar. Nitekim seyirlik halk oyunlarında, eski ozanların devamı sayılan saz şairlerini andıran, meddah adı verilen anlatıcıların sahnede iken iki önemli aksesuarından birinin baston olması bunun en güzel örneğidir. Bastonun sağlık durumu bozuk veya fiziksel bakımdan kusurlu insanlara yedek bir uzuv olarak hizmet etmesi ise pratik faydaları arasındadır.

Devrek'te baston yapımı gelenek ve göreneklerine bağlı olmakla birlikte zamanın gerektirdiği tüm yeniliklere açık ve bu yeniliklere çok kısa zamanda uyum sağlayabilen bir yapıya dönüşmüştür. Bu örneklerden bir tanesi Tansel Işık¹'in iki yılanlı bastonu, dört- beş yılanlı olarak işlemesi ve marketi-kaplama tekniği de denilen ağaç üstüne ağaç tekniğini bastonda kullanmasıdır. Ağaç üstü ağaç tekniğinde 28 tür ağacı bir arada kullanarak baston üretmiştir. Raşit Korum² ise bastonda ilk kez ebru ve vitray kullanmıştır. Erdoğan Özcan³ da yazma motiflerini ve yörük kilimlerinin motiflerini bastona geçirerek bu sanata katkıda bulunmuştur (Şavkar, 2013, 12).

Devrek'te baston sanatıyla uğraşan ustaların ifadelerine göre bastonculuğun en temel meselelerinden birisi bilgi ve becerisiyle baston sanatını yaşatacak çırakların yetişmemesi ve özelliklerini yitirmeden bu sanat dalını gelecek kuşaklara öğretememektir (K.Ş.-2, K.Ş.-5). İsmail Usta, bastonculuğun artık eskisi gibi ilgi görmediğini ve eskiden vatandaşın kendilerine gelip baston yaptırdıklarını; şimdilerde bu işe vâkıf olan olmayan herkesin baston yaptığını söylemekte, usta çırak ilişkisinin de yok olduğunu, çıraklara fazla ücret veremediklerini, bu yüzden de bastonculuğun bitmek üzere olduğunu dile getirmektedir.

Hâlbuki yeni çırakların yetişmesi Devrek'te baston sanatının devamlılığı için gereklidir. Dolayısıyla bastonculuk geleneğinde sorun eğitim ve sanatkâr sorunudur. Eski ustaların baston yapım yöntem ve tekniklerini iyi bilen sanatkârlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Devrek'te bastonculukla uğraşanların bu mesleği yapmaya başladıkları zaman dilimleri de birbirine benzer. Çoğunluğu bastonculuğu aile mesleği olarak icra edenler oluşturur. Öte yandan ilkokul veya ortaokulu bitirdikten sonra bir ustanın yanında çırak olarak çalışıp sırasıyla kalfa ve usta olma vardır (K.Ş.-2, K.Ş.-3).

¹Devrekli baston ustası

²Devrekli baston ustası

³Devrekli emekli öğretmen ve baston ustası

Çok fazla fiziksel güce dayanması bakımından bastonculuk yanlış bir algılamayla erkek işi olarak görülse de kaynak kişilerden Murat Kudatmış annesi Mürvet Okur'un Türkiye'nin, belki de dünyanın bilinen ilk kadın baston ustası olduğunu söylemiştir(K.Ş.-3). Ayşegül Yurttadur ve mesleği Tansel Işık Usta'dan öğrenen Kadriye Cicibaş da kadın bastoncular olarak dikkati çekmektedir.

3. Devrek Bastonunun Tanıtımı, Pazarlama ve Turistik Ürün Bağlamında Değerlendirilmesi

Geleneksel Türk El Sanatları içerisinde hem faydalı hem güzel olma niteliği taşıyan ürünlerden biri bastondur. Baston yapımı, tarih boyunca insanoğluna hem estetik zevk veren hem kazanç sağlayan hem de Türk kültürünü ve sanat anlayışını yansıtan bir alan olmuştur. Elbette ki bastonun yurt içi ve yurt dışında tanıtımı, turistik ürün olarak pazarlanması bölge ekonomisi açısından önem arz etmektedir.

Tanzimat döneminde zirvesinde olan bu sanat, padişah Abdülhamit Han'ın ilgisi olmasına rağmen, ustalar Yemen harbine iştirak etmişler, harpten dönebilenler de kendilerini toparlayamadan İstiklal Savaşına katılmışlar, bu savaştan dönebilenler ise ekme kavgası savaşına başlamışlardır. Bilhassa, İkinci Cihan Savaşı kıtlık, el sanatlarının mezarı olmuştur. Kırk kuruşa bastonlarını satamayan bastoncular sanattan zanaata dönen işlerini terk edip, geçimleri için başka yollar aramış ve bulmuşlardır. Başka bir deyimle ustadan çırağa el verme olayı bitmiştir. Cumhuriyet döneminde memleketin temel meselelerinin ön plana çıkmasını halledeyim derken el sanatları konusu bir kenara bırakılmıştır. Yapabilecekleri başka işleri olmadığı için sanatlarını icra edenler de kendi kaderleri ile baş başa bırakılmıştır (Çelebi, 1994, 111).

Devrek bastonu, Aziz Salma Usta'nın 1933 yılında Zonguldak'ta düzenlenen tasarruf ve yerli malı haftasında bastonlarını sergilemesiyle geniş bir topluluğa hitap edecek biçimde yöre dışına ilk çıkışını yapmış olur. 1950'li yıllarda İzmir Fuarına katılımın sağlanmasıyla tanıtım işi daha da yaygınlaşmıştır. Devrek bastonunun önde gelen ustalarından Münteka Çelebi'nin bastonları, kendi ifadesine göre, Topkapı müzesinde sergilenen ender sanat ürünleri arasında yer almıştır (Ertem, 1994, 184).

7 Temmuz 1984 tarihinde Devrek Belediyesi tarafından şimdiki adı Baston ve Kültür Festivali olan, Baston ve Güreş Festivali düzenlenmiş, Devrek'i ve Devrek bastonunu tanıtan şair, yazar, gazeteci ve akademisyenlerin yazılarından oluşan özel sayı yayımlanmıştır. Bastonların devlet adamlarına, sanatçılara armağan edilmesi ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla tanınırlığı artmış; başta TRT olmak üzere belgeseller ve televizyon programlarına konu olmuştur. Devrek Belediyesi tarafından inşa edilen ve baston ustalarına tahsis edilen "Bastoncular Çarşısı" da bastonların turistik ürün olarak pazarlanmasında önemli bir adım olmuştur (K.Ş.-1, K.Ş.-4).

Devrek'te her yıl geleneksel olarak düzenlenen Baston ve Kültür Festivali, bastonun turistik bir ürün olarak pazarlanmasına büyük katkı sağlamaktadır. Festivaller, Devrek bastonuyla ilgili festivale katılan yerli ve yabancı turistlerin satın alma davranışlarını gözleme imkânı vermekte; Devrek bastonuyla ilgili beklentileri ve sorunları hakkında baston üreticilerine farklı fikirler ve bakış açıları da kazandırmaktadır. Devrekli baston ustaları, eserlerini yalnızca bu festivalde değil Türkiye'nin hemen her bölgesinde düzenlenen festivaller, şenlikler, sergiler, yöresel ürün fuarları ve sempozyumlarda tanıtılmaktadır. Devrek bastonunun tanıtımıyla birlikte bu sanata ilgi duyanların sayısı da artmıştır. Halk eğitim merkezi açtığı kurslarla bu sanata isteklilere öğretmeye başlamıştır. Son yıllarda ise Bülent Ecevit Üniversitesi Devrek Meslek Yüksekokulu bünyesinde açılan Devrek Bastonu Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından geleneksel el sanatlarını yaşatma projesi kapsamında BEÜ bünyesinde Devrek Bastonu üretimine başlanmıştır. Bu bağlamda Devrek Bastonu Araştırma ve Uygulama Merkezi Devrek Bastonu konusunda karşılaşılan sorunları tespit ederek gidermeye çalışmakta, yaşatılması ve korunmasına yönelik çalışmaları sürdürmektedir. Bu doğrultuda çeşitli projeler hazırlayarak gerek ulusal gerekse uluslararası platformda Devrek bastonunun tanıtımına destek vermektedir.

Öte yandan Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın 2014 yılı Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı kapsamında desteklenen ve Devrek Kaymakamlığı ve Bülent Ecevit Üniversitesi Devrek Meslek Yüksekokulunun ortaklaşa yürüttüğü "Devrek Baston Üreticilerinin Satış ve Pazarlama Teknikleri Eğitimi ve Online Satış Platformunun Oluşturulması (DEBASP)" projesi ile Devrek bastonu 49. ITB Berlin 2015 Turizm Fuarı'nda uluslararası bir platformda tanıtılmıştır.

Devrek bastonunun her geçen gün yaygınlaşmakta olması sevindirici bir gelişmedir. Ancak, bastona duyulan ilginin artması kimi olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. İnsanların kolay yoldan meslek sahibi olma isteği, ticari kaygılar, baston yapım işinin tam olarak özümsememesi, modern çağın getirisi olan makineleşmenin artması, dolayısıyla baston yapımının fabrikasyona dönüşmesi, amaçsız ve bilinçsiz olarak kopya edilmiş, estetik kaygı taşımayan kişilerce bastonların üretilmesine üstelik bunların "Devrek bastonu" adıyla pazarlanmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Yüzyıllar boyu Türk insanının kültür yapısını ve sanat anlayışını yansıtan geleneksel el sanatları kolları olmuştur. Bastonculuk da yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere rağmen özelliklerini kaybetmeden günümüze kadar ulaşabilen önemli el sanatları kollarından biridir. Bu geleneğin içerisinde Devrek yöresi bastonunu farklı kılan ise sanatçısının üretimin her aşamasında bireysel davranarak yeni bir anlayışla meydana getirdiği özgün bir sanat eseri olmasıdır.

Devrek bastonları genel olarak yapıldıkları yerler olan atölyelerde sergilenmekte ve halka sunulmaktadır. Devrek bastonları reklamının iyi yapılması ve el işçiliğine dayanan kaliteli yapısı sebebiyle Devrek dışında da bilinmektedir. Bu nedenle pazarlama alanı ilçe sınırlarını aşmış, dünya çapında tanınır hale gelmiştir. Ancak yine de pazar alanını daha da genişletmesi için baston sanatının anlatılması ve bazı resmi kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmesi gerekir. Öte yandan fabrikasyon ve ucuz bastonların üretilmesi Devrekli bastoncuların yaptıkları el emeği kaliteli ürünlerini satmak için pazar paylarının azalmasına sebep olmaktadır.

Küreselleşme rüzgârının hızlı bir şekilde estiği ve ulusal kültüre yöneldiği günümüzde ulusal kültüre, halk kültürüne bilinçle yaklaşma, koruma sorumluluğu her zamankinden daha fazla önem kazanmaktadır. Bu açıdan Devrekli baston ustalarına da çıracılarına halk kültürünü sevdirmeye, onu koruma sorumluluğunu kazandırmada önemli görevler düşmektedir.

Baston ustalığı konusunda daha önce yapılan çalışmalarda ve araştırmamızda ortaya çıkan sonuçlara göre bölgedeki el sanatları ustalarının çalışacak eleman, çırak, kalfa veya ikinci nesil akraba bulmakta zorlandıkları bilinmektedir. Bundan dolayı Devrek bastonunun yapımı konusunda bölge halkına yönelik halk eğitim merkezleri ve üniversite bünyesinde mesleki eğitimler verilmelidir.

Devrek'in giderek bir turizm merkezine dönüşmesi ve paket turlarla gelen turistlerin varlığı da Devrek bastonunun tanınırlığına ve satışına imkân sağlamaktadır. Bunun devamı için Devrek'te geleneksel baston üretim sürecini kapsayan atölye çalışmaları düzenlenmeli, kurslar verilmelidir. Baston ustalarının sorunları gözler önüne serilerek çözüme yönelik öneriler sunulması, halk kültürü ve el sanatları öğelerini tanıtmaya yönelik bilinç oluşturulması açısından bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortak projeler yapılarak kültür hazinelerimiz içinde yer alan Devrek bastonculuğuna katkı sağlanmalı, bu gelenek canlandırılmalı, atölyeler kendi gelenekleri içinde üretim yapmaları konusunda özendirilmelidir.

Baston sanatının öğretilmesi çalışmalarında araç-gereç ve teknik yönünün yanı sıra bu süreç bilinçli bir sanat eğitimiyle desteklenmelidir. Böylece toplumun sanat anlayışının korunup gelişmesinde sanat eğitiminin de önemi vurgulanmış olacaktır. Sonuç olarak çağdaş yaşamın içinde Devrek'te yaşatılan bastonculuk geleneğine ve değerlerine sağlıklı ve bilinçli bir biçimde sahip çıkıp, bunların gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Sözlü Kaynaklar

- K.Ş.-1: Dilek ÇELEBİ, 1952, Üniversite Mezunu, Bartın (Çelebi Bastonculuk, 09.05.2016)
K.Ş.-2: Çetin KARABAŞ, 1973, Ortaokul Mezunu, Devrek (Çelebi Bastonculuk, 09.05.2016)
K.Ş.-3: Murat KUDATMIŞ, 1973, Lise Mezunu, Devrek (Mürvet Usta Bastonculuk, 02.08.2017)
K.Ş.-4: Vedat MÜFETTİŞOĞLU, 1950, Ortaokul Mezunu, Devrek (Ece Baston ve El Sanatları, 02.08.2017)
K.Ş.-5: İsmail GÜN, 1974, Ortaokul Mezunu, Devrek (Gözde Bastonculuk, 02.08.2017)

Yazılı Kaynaklar

- Atalay, Besim (1986). *Divanülügati't Türk Tercemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Caferoğlu, Ahmet (1986). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Çakıroğlu, Emin (1945). Bugünkü Devrek Kasabası. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 4, S.4, s. 403-406.
Çelebi, Münteka (1994). El Sanatları ve Devlet. *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Ortaöğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, s. 111-113.
Çelikdönmez, Ömür; Yılmaz, Ömer; Korum, Raşit (2009). *Baston Tarihi Devrek'ten Bastonla Tarihe Bakış*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
Ekici, Metin (2011). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
Ercilasun, A. Bican (1991). *Türk Lehçeleri Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Ertem, Cengiz (1994). Devrek Bastonunun Sanatsal ve Kültürel Boyutu. *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde ve Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, s. 181-189.
Giddens, Anthony (1994). *Living in a Post-Traditional Society, Reflexive Modernization*. Polity Press.
Karagel, Hulusi (2001). *Devrek'te Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
Kastamonu Salnamesi (1892).
Koçu, R. Ekrem (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. İstanbul: Sümerbank Kültür Yayınları.
Oğuz, M. Öcal (2002). Ulusal Kalıtın Küreselleştirilmesi ve Türk El Sanatları, *Milli Folklor Dergisi*, 14 (54): 5-10.
Sami, Şemseddin (1901). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası.
Şavkar, Ferah (2013). Devrek Bastonunun Var Olma Süreci. II. *Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Uluslararası Kültür Sanat Etkinlikleri*, Antalya. *Tarama Sözlüğü* (1977). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.